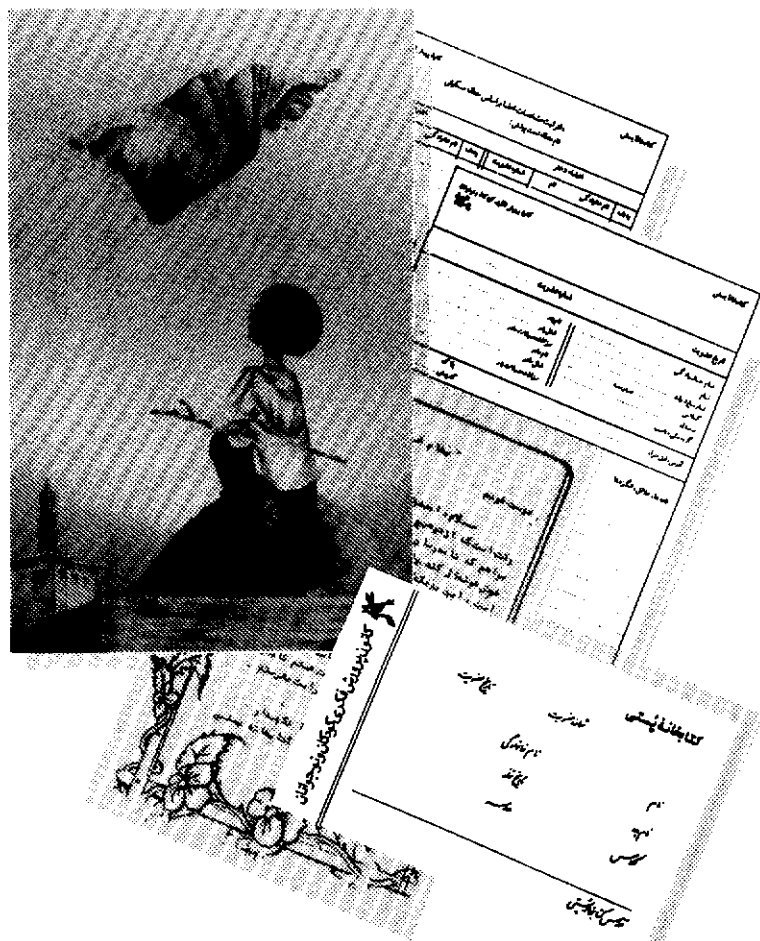

کتابخانه‌های پستی: طرح خدمات کتابخانه‌ای به اقصی نقاط کشور

نوشین موسوی

جهت مطلع کردن رزمندگان در پشت جبهه‌ها برای دریافت کتاب و یا دیدن فیلم بود.

۵. تعبیه پلکان یا رکاب جهت دسترسی به بالاترین طبقه قفسه‌ها.

۶. اضافه کردن دو کمک فتر در اطراف جهت تحمّل بار سنگین اتاق.

نحوه فعالیت

واحد سیار به دلیل کیفیت مطلوب اتومبیل می‌توانست تا نزدیک به خط اول جبهه حضور پیدا کرده و در محل مناسبی با توجه به موقعیت منطقه نسبت به ارائه خدمات اقدام نماید. اگر در محل استقرار امکان نمایش فیلم وجود داشت واحد سیار می‌توانست با استفاده از ویدئو و تلویزیون و پروژکتور به نمایش فیلم پرداخته یا کتاب به امانت دهد. در غیر این صورت، واحد فقط به علاقه‌مندان کتاب امانت می‌داد.

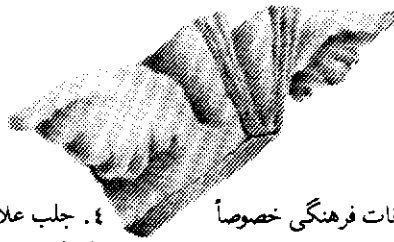
در مورد درخواست کتاب، واحد سیار به شرح زیر عمل می‌کرد:

۱. کتاب مورد درخواست پس از ثبت مشخصات امانت‌گیرنده (رزمنده) در دفتر مخصوص، به او تحویل می‌شد (حداکثر ۲ کتاب)؛

۲. در صورتیکه کتاب مورد درخواست وجود نداشت کتابدار نام و مشخصات آن را جهت تهیه کتاب یادداشت می‌کرد؛

۳. در بازگشت واحد سیار — که معمولاً و حداکثر دو هفته یکبار بود — کتاب عودت داده می‌شد و در صورتیکه واحد مربوط تغییر مکان داده بود در محل جدید کتاب تحویل می‌گردید.

در پایان شاید این سؤال برای برخی از کتابداران مطرح باشد که با توجه به وسعت و گستردگی جبهه‌ها و انجام فعالیتهای نظامی و جابجایی‌ها، سرنوشت کتابها چه می‌شود بدون هیچگونه اغراق و مبالغه باید گفت که همان اخلاص و تعهدی که رزمندگان نسبت به دفاع مقدس و پاسداری از میهن اسلامی خود داشتند، نسبت به امانات ناچیز و کم‌بهای خویش که متعلق به امت و مملکت اسلامیشان بود، ابراز می‌داشتند. ای کاش این روحیه متعالی اسلامی و انقلابی در همه ابعاد جامعه رسوخ می‌کرد.

۴. جلب علاقه معلّمان که خود سبب تبلیغ و ترغیب هر چه بیشتر کودکان و نوجوانان می‌شد؛

۵. ترغیب بچه‌ها به همیاری و برانگیختن علاقه آنها در جهت عضو کردن دوستان خود.

در این مرحله حدود ۳۰۰۰ نفر عضو کتابخانه شدند. به این ترتیب، طرح در کل مورد پذیرش قرار گرفت و دوران تجربی یکساله آن به پایان رسید و مراحل تعمیم آن به مناطق دیگر آغاز شد.

در بهمن ۱۳۶۸ اولین دوره آموزش خاص کتابخانه‌های پستی برای مرتب‌ان با سابقه در مناطق به اجرا درآمد. سپس در خرداد و بهمن ۱۳۶۹ دو سمینار درباره آشنایی مسئولان با کتابخانه‌های پستی، نحوه شروع کار و عملکرد آن، و مشکلات کاربرگزار شد. متعاقب آن آغاز این فعالیت از طریق رسانه‌ها اعلام گردید. بعد از این دو سمینار به دنبال برنامه تعمیم طرح، ۱۵ کتابخانه پستی به ترتیب در تهران، رشت، زابل، تبریز، مشهد، کرمانشاهان (باخران)، اصفهان، کرمان، شیراز، اهواز، ساری، شهر بابک، سیرجان، بندرعباس و کازرون افتتاح شد. در سال ۱۳۷۰ به دلیل مشکلات خاص، هیچ کتابخانه جدیدی راه اندازی نشد. در سال ۱۳۷۱ دو کتابخانه در شهرکرد و فیروزکوه به عنوان اولین گامها در سال جاری افتتاح گردید. پیش‌بینی می‌شود تا پایان این سال کلیه مناطق محروم زیر پوشش این طرح قرار گیرد.

از این مرحله به بعد کل طرح به صورت ارتباط غیرمستقیم و پستی تنظیم شد. مراحل کل این عملکرد را به این ترتیب می‌توان پی‌گیری کرد:

در ابتدا، مناطق مورد نظر براساس نقشه‌ای که از مشاورت ریاست جمهوری در خصوص مناطق محروم تهیه شده است انتخاب می‌شود. سپس شعبه کانون در آن منطقه مسؤول اجرای این طرح در محدوده جغرافیایی خود می‌گردد. برای تغذیه این مراکز حدود ۲۱۰ عنوان کتاب همراه با دفاتر ثبت، و وسایل مورد نیاز به منطقه ارسال می‌شود. به عبارت دیگر کلیه مواد لازم را در مرکز چاپ کرده به مناطق می‌فرستند. بقیه امور با مسؤول کتابخانه مورد نظر است.

اولین گام برای هر کودک و نوجوان، فرستادن نامه‌ای مبنی بر ابراز علاقه برای عضویت در این کتابخانه است. بعد از دریافت این تقاضا، نخستین فرم که به صورت نامه‌ای مصور است برای متقاضی فرستاده می‌شود. کودکان فرم را که حاوی اطلاعات مربوط به مشخصات فردی، آدرس دقیق، درس‌های مورد علاقه، و

هر کشوری برای رفع مشکل کمبود امکانات فرهنگی خصوصاً خدمات کتابخانه‌ای به اقصی نقاط مرزی خود، جویای راهی تازه است. سرزمین ما نیز با توجه به پراکندگی جمعیت در گستره آن، مشکلات عدیده‌ای در ارائه خدمات فرهنگی دارد. به همین دلیل، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان طرح کتابخانه‌های پستی را ارائه و دنبال کرده است.

طرح امانت کتاب به طریق پستی با عنوان کتابخانه‌های پستی ابتدا از سوی معاونت هماهنگی مناطق وقت به شورای معاونین کانون پیشنهاد شد. سپس در اواخر مرداد ۱۳۶۶ تصویب و در اوایل مهرماه همان سال طرح آزمایشی آن زیر نظر حوزه هماهنگی امور استانها در سطح روستاها آغاز شد. از سال ۱۳۷۱ نیز زیر نظر حوزه امور مناطق محروم کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان قرار گرفت و خدمات خود را در درجه اول به مناطق محروم اختصاص داد.

اهداف این طرح

۱. کمک به زمینه‌سازی عمومی - فرهنگی کودکان و نوجوانان از طریق قرارداد کتاب در دسترس آنها؛
۲. شناسایی برخی استعداد‌های خاص و کمک‌های ویژه با اعضا در زمینه فعالیت‌های ادبی - هنری؛
۳. پاسخگویی به سؤالات کودکان و نوجوانان در زمینه‌های تخصصی کار کانون؛
۴. فراهم نمودن زمینه برقراری ارتباط حضوری اعضا با مراکز فرهنگی - هنری کانون.

در ابتدای اجرای طرح، چند روستای اطراف تهران در مناطق شهری، جاده ساوه، و ورامین به عنوان آزمایش در نظر گرفته شد. گروه مجری طرح از طریق ارتباط مستقیم و حضور در روستاها به همراه سوغاتی کتاب، پخش فیلم، و صحبت با کودکان و نوجوانان روستایی وارد عمل شد. مراحل این بخش طرح را به شرح زیر می‌توان برشمرد:

۱. گفتگو با یک‌یک کودکان و نوجوانان هنگام تعطیل شدن مدارس؛
۲. مراجعه به مدارس روستایی مورد نظر و توجیه معلمان و مدیران مدارس در جهت نحوه همکاری با این طرح؛
۳. حضور در مدارس یا محله‌های تجمع دانش‌آموزان به همراه نمایش فیلم و در پی آن توجیه و تشریح هدف کتابخانه پستی؛

نام چند کتاب مطالعه شده است تکمیل می‌کنند. سپس فرم دوم به همراه کارت پستالی برای کنترل صحت آدرس متقاضی فرستاده می‌شود. در این فرم درباره نحوه آشنایی آنها با این کتابخانه و معدل سال قبل آنها سؤال می‌شود.

بعد از دریافت پاسخ این نامه، کتابخانه از درستی آدرس متقاضی اطمینان یافته، پرونده مخصوصی برای هر عضو تشکیل می‌دهد. ابتدا بر روی کارت پرونده مطالعاتی کلیه اطلاعات لازم درباره این فرد و علائق و انگیزه‌های او به همراه شماره عضویت و تاریخ عضویت او ثبت می‌شود. در پشت کارت نیز کتابهایی که به امانت فرستاده شده با تاریخ رفت و برگشت نوشته می‌شود. این اصلی ترین پرونده هر عضو است که داخل پوشه‌ای قرار گرفته و از آن پس کلیه نامه‌ها و مطالب مربوط به آن عضو در این پوشه بایگانی می‌گردد. سپس لیست دیگری تنظیم می‌شود که در آن نام کلیه اعضا به ترتیب شماره عضویت ثبت و بایگانی می‌گردد. همچنین لیست دیگری براساس نام کتابخانه هر منطقه تنظیم می‌شود.

بعد از تشکیل این پرونده‌ها کارت عضویت اعضا صادر می‌شود. به دنبال آن اولین کتاب به همراه کارت عضویت در پاکت مخصوص کتابها که در سه اندازه بزرگ، متوسط، و کوچک به همین منظور چاپ شده است، برای عضو کتابخانه فرستاده می‌شود. همچنین پاکتی اضافی نیز برای بازگرداندن کتاب به کتابخانه درون آن قرار داده می‌شود. هزینه پستی کتاب به وسیله کانون و با هماهنگی با اداره کل پست پرداخت می‌شود. لذا، هیچ هزینه‌ای بر عضو کتابخانه تحمیل نمی‌شود.

از هنگام فرستادن کتاب تا بازگشت آن به مدت سه ماه زمان صرف می‌شود. اگر در طول این مدت کتاب برگردانده نشود، فرم پی‌گیری برایشان فرستاده می‌شود. از آنجاییکه کتابها مستقیماً به نام کودک و نوجوان عضو کتابخانه فرستاده می‌شود، حس مسؤلیت آنها بیشتر برانگیخته می‌شود و بیش از ۹۰ درصد کتابها به موقع و سالم به کتابخانه برگردانده می‌شود.

کتابخانه برای جذب بیشتر اعضای جدید، هر بار تعدادی از پر مطالعه ترین اعضای خود را انتخاب کرده و نامه‌ای به همراه پنج تا ده فرم عضویت برای دادن به دوستان دیگر برایشان می‌فرستد. فعالیتهای دیگر کتابخانه‌ها شامل موارد زیر است:

۱. ارسال کارتهای تبریک به مناسبتهای خاص و در صورت امکان متناسب با گروههای سنی به همراه معرفی مناسبتها ضمن عرض تبریک؛

۲. ارسال کارت به مناسبت رسیدن به سن بلوغ اعضا و موارد مشابه.
۳. برگزاری مسابقه کتابخوانی میان اعضای که تعدادی کتاب خاص را مطالعه کرده‌اند؛

۴. ارزشیابی تولیدات کانون از طریق سؤال و نظرخواهی از اعضا؛

۵. پاسخگویی به سوالاتی که اعضا می‌فرستند؛

۶. تشکیل گروههایی از کودکان فعال در محلهای مناسب و اجرای برخی برنامه‌ها نظیر نمایش فیلمهای کانون و...؛

۷. تشویق اعضا به خواندن درسهای مدرسه از طریق یادآوری در فصل امتحانات؛

۸. ارسال جوایزی نظیر صفحه نقش، غلتک، ساعت، و... به منظور تشویق اعضای فعال و غنی کردن اوقات فراغت آنها.

امید می‌رود که در آینده امکان امانت دادن نوار قصه و اسباب بازی نیز فراهم آید. و نیز تلاش بر آن است که از مجموعه نامه‌هایی که توسط اعضای کتابخانه‌ها فرستاده شده است نمایشگاهی ترتیب داده شود.

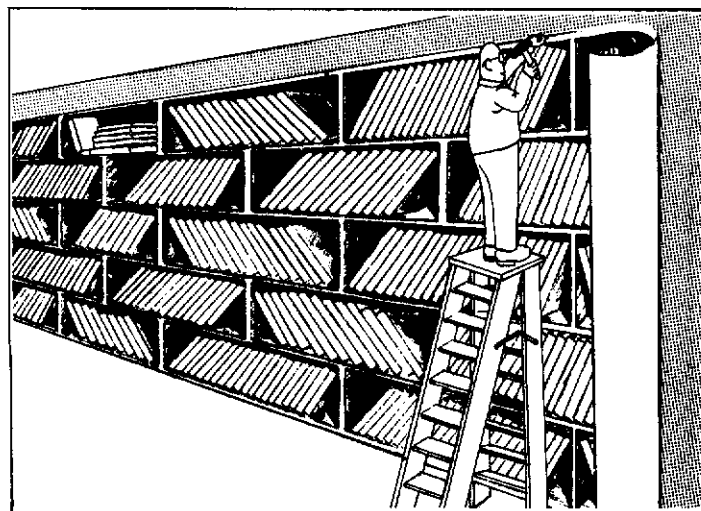
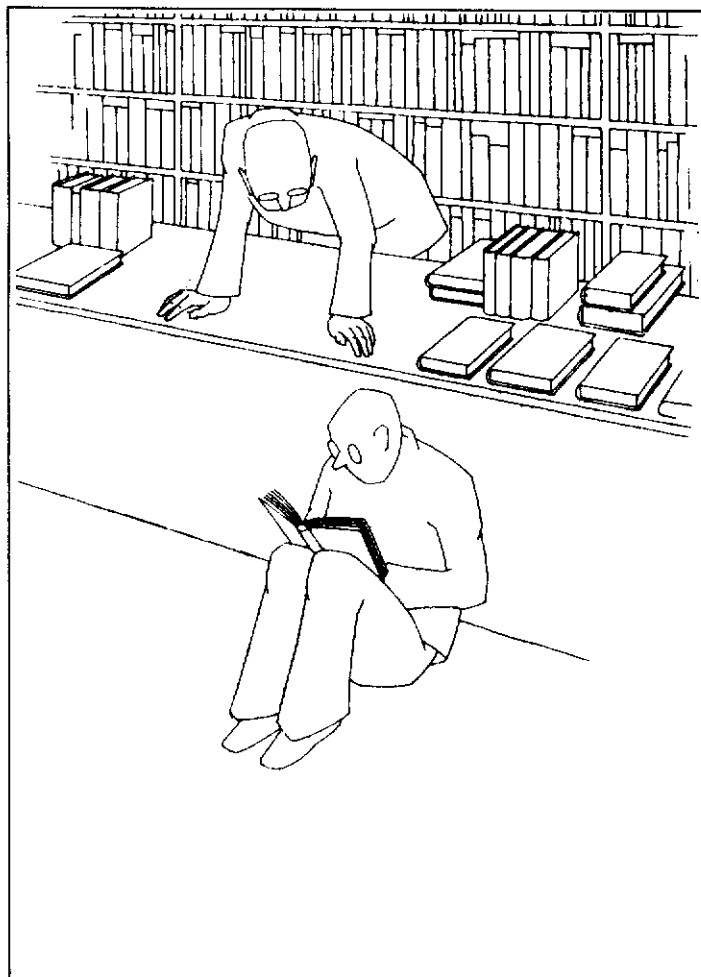
از آنجاییکه روابط اصلی کتابخانه‌ها با بچه‌ها بستچها هستند، کلیه فرزندان آنان نیز به این طرح پیوسته‌اند و عضو کتابخانه‌ها شده‌اند.

هر یک از این کتابخانه‌ها به وسیله یک نفر مسؤول و دو تا پنج نفر مربی اداره می‌شود. هر مربی فعال کتابخانه پستی می‌تواند حداکثر به ۱۰۰۰ (روانه ۲۵-۳۰) نفر از کودکان و نوجوانان سرویس دهد.

مرکز هر چند وقت یک بار از طریق نامه‌ای که به کتابخانه‌های تحت پوشش خود در مناطق مورد نظر می‌نویسد، از سه تا چهار نفر مربی برای آموزش این طرح دعوت می‌کند. این مربیان طی دوره یک هفته‌ای آموزشهای لازمه را می‌گذرانند. اگر قرار باشد کتابخانه واحدی تأسیس شود، این نیروها آموزش بسیار فشرده‌ای را در کتابخانه همان منطقه توسط نماینده‌ای که از مرکز فرستاده می‌شود می‌گذرانند. در این میان، تجربه‌ها و طرحهای دیگری از سوی سایر مربیان به مرکز پیشنهاد می‌شود، که طرح پانتهای پارچه‌ای از کرمان از این جمله است. این طرحها در مرکز مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس با مطالعه همه جوانب تصمیم گرفته می‌شود.

این طرح نیز خالی از اشکال نبوده است. از عمده ترین مشکلات آن می‌توان به مسأله بودجه و هزینه‌های پستی اشاره کرد. زیرا، کل عملکرد این طرح از طریق ارتباط غیرمستقیم و

پستی است. لذا، افزایش روزافزون هزینه های پستی از جدیترین مشکلات این کتابخانه هاست. هزینه پستی و عضویت هر عضو در سال ۱۳۶۹، ۲۰۰ تومان بوده در حالیکه این هزینه در سال ۱۳۷۱ به ۵۰۰ تومان افزایش یافته است. با توجه به تعداد کل اعضای این کتابخانه ها در سراسر ایران ۱۵ هزار نفر - پرواضح است که گسترش و موفقیت روزافزون این طرح، بیش از هر چیز نیازمند همیاری هر چه بیشتر اداره کل پست است.

در خصوص جهانی شدن این تجربه، گزارشی از تاریخچه و نحوه عملکرد این کتابخانه ها تنظیم و به دفتر فرهنگی آسیا وابسته به سازمان یونسکو فرستاده شده است. این گزارش به زبان انگلیسی در نشریه مخصوص این دفتر به عنوان تجربه ای موفق درج شده است. امید آنکه روزی شاهد گسترش این حرکت در سراسر ایران برای همه مردم باشیم.

آدرس کتابخانه های پستی در سراسر ایران

- تهران، صندوق پستی ۳۳۹۶ - ۱۶۷۶۵، کتابخانه پستی.
- رشت، صندوق پستی ۳۸۳۱ - ۴۱۳۴۵، کتابخانه پستی.
- زابل، صندوق پستی ۴۹۴ - ۹۸۶۱۵، کتابخانه پستی.
- تبریز، صندوق پستی ۳۴۱۵ - ۵۱۳۳۵، کتابخانه پستی.
- مشهد، صندوق پستی ۷۱۴ - ۹۱۷۳۵، کتابخانه پستی.
- کرمانشاهان (باختران)، صندوق پستی ۱۱۱۱ - ۶۷۱۴۵، کتابخانه پستی.
- اصفهان، صندوق پستی ۹۷۶ - ۸۱۴۶۵، کتابخانه پستی.
- کرمان، صندوق پستی ۱۹۷ - ۷۶۱۷۵، کتابخانه پستی.
- کازرون، صندوق پستی ۱۵۹ - ۷۳۱۳۵، کتابخانه پستی.
- شیراز، صندوق پستی ۱۶۱ - ۷۱۵۵۵، کتابخانه پستی.
- اهواز، صندوق پستی ۸۱۳ - ۶۱۳۳۵، کتابخانه پستی.
- ساری، صندوق پستی ۷۹۱، کتابخانه پستی.
- شهر بابک، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتابخانه پستی.
- سیرجان، صندوق پستی ۳۸۷ - ۷۸۱۸۵، کتابخانه پستی.
- بندرعباس، صندوق پستی ۴۴۹۶ - ۷۹۱۴۵، کتابخانه پستی.
- شهرکرد، صندوق پستی ۵۶۸ - ۸۸۱۵۵، کتابخانه پستی.
- فیروزآباد، هنوز اعلام نشده است.

توضیحات:

• این مقاله از طریق مصاحبه با مسؤول امور اجرایی طرح کتابخانه های پستی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان تهیه شده است.